

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

מיניות ואהבה
איחוד של ניגודים, בשיר השירים ובקבלה

גוסטב דרייפוס

לאדם המודרני יש בעיה בקבלת מציאות שאי אפשר להביעה במושגים ובמונחים רציונאליים או מוחשיים. הצורך האנושי לדעת מאין באנו ולאן נלך הוא בסיס ההתפתחות של האדם במישור הרוחני והטכני גם יחד. מידה לא קטנה של יהירות קיימת באמונה שביום מהימים נגלה את סוד הבריאה, ובשל כך אנו מאבדים את התחושה הנומינוזית של קדושה ויראה בפני מציאות שהיא מעבר לידיעה אינטלקטואלית, ובזו נעסוק – באהבה ואיחוד הניגודים.

האהבה והזיווג המיני בין גבר לאישה הוא סוד איחוד הניגודים ששמשו את המיסטיקאים לדורותיהם ולשיטותיהם, כסמל לתהליכים בעולם האלוהי. האהבה והמיניות – הזיווג, הן חלק בלתי נפרד מהדינאמיקה המצויה בתוך מערכת הספירות, כפי שהיא מתבטאת ב"עץ החיים" ובתורת הפרצופים כש'שיר השירים' המספר על אהבה בין גבר לאישה משמש אסמכתא וסמל ליחסים בין הספירות והפרצופים שהן תולדה של היצירה האלוהית בדרך להתגלות האל ושמותיו ולבריאת העולם. כל ספירה היא ענף ששורשיו אינם מושגים ואינם ידועים באין סוף.

כאמור, רעיון זיווג הניגודים מצוי בקבלה במערכת הספירות עצמן שיונג הגדיר כ"סמל המובהק ביותר של הזיווג" (para 650). הזיווג מתקיים בין הספירות בעלות איפיון זכרי ונקבי בעץ החיים. למרות שהקבלה מדגישה את האלמנט הנשי בתוך המערכת האלוהית יותר מאשר היהדות הנורמטיבית, עדיין האל שומר על דימוי גברי של האב הגדול, האל הבורא. ההאצלה האלוהית שולחת אורות או ענפים ומתפצלת לעשר ספירות שאפשר להגדירן כקונסטלציות ארכיטיפיות מופשטות (לא פיגורטיביות). אפשר גם לראותן כדרגות, היבטים, תכונות, עקרונות, רעיונות, רגשות, שמות וכינויים, אורות וכוחות (אנרגיות).

עץ החיים מייצג את הדינאמיקה האלוהית או במונחים פסיכולוגיים את העצמי. הספירות בצד ימין של עץ החיים הן זכריות ובצד שמאל שלו הן נקביות. הספירות בקו האמצע הן תוצאת הזיווג. אפשר גם להגדיר את צד ימין כתזה, צד שמאל אנטייתזה וקו האמצע כסינתזה. האחדות המקורית באין סוף מתפצלת לעשר ספירות כשכל אחת מהן מכילה בתוכה את האחרות ומשקפת אותן. מכאן שבכל ספירה מצוי צד ימין הזכרי כמו גם צד שמאל הנקבי. בכל ספירה מצויים כל התכנים, השמות, הבחינות והתכונות של האחרות. עשר הספירות הן פיצול ואחדות בו זמנית ומייצגות את האחדות האלוהית – האין סוף. הספירה הראשונה שנאצלה היא כתר הנקראת 'אין' כי אין לדעת אותה. ג. שלום (1946) מתאר אותה כ"תהומות מתבהרים הנראים בהבל פה של המציאות". קפלן (1990) מתאר אותה: "ספירת כתר היא שטח הביניים בין האין סוף שאינה מאפשרת תיאור מילולי. כמו כתר על קצה הראש אין הוא חלק מהגוף. מסיבה זו יש והספירה הזו אינה נכללת בעשר הספירות" (p.15). לעיתים רחוקות בלבד במצב של התמוססות מיסטית ניתן לאדם לחוות את הכתר. זו חווית העצמי בתהליך האינדיבידואציה כפי שתיאר אותה יונג.

דעת – ספירה משלימה שנכללה באילן הספירות במאה ה-13, מקומה במרווח שבין חכמה ובינה – בין ימין לשמאל. נולדה כתוצאה של המתח ביניהם ופועלת כממזגת ולא דווקא כספירה עצמאית. דעת מייצגת את הפן החיצון של כתר ואת קו האמצע. דעת כביכול מצויה בחלק האמצעי. היא מאחדת ומגשרת. דעת היא האיחוד המושלם בין ניגודים ונחשבת גם כבן שנולד מהזיווג המתמיד בין ס' חכמה לס' בינה כשכל שלשת הספירות העליונות יחדיו מהוות את תבנית העולם והבסיס הרוחני לכל יצירה. דעת, אם כן, היא תולדה ראשונה של אהבה בין חכמה = זכר לבינה = נקבה.

הדרך היחידה לאהבה משמעותית בין גבר לאישה במישור הגופני כמו גם במישור הרוחני היא בהסרת המחיצות המפרידות ביניהם תרתי משמע – להכיר אחד את השני באמת ובתמים, לאהוב פירושו לדעת את האהוב. לכן, כנראה, השתמש הסופר המקראי בפועל "דעת" כדי לתאר

את הזיווג בין אדם לחווה – "ואדם ידע את חווה אשתו" ואולי זו הסיבה שספירת דעת נקראת דעת.

הזיווג בין הניגודים העסיק הרבה את יונג שראה בו את "מסתורין האיחוד" הכולל את הגשמי והרוחני שבכל יצירה שהיא. כמו שבטבע הזיווג בין זכר לנקבה יוצר בריאה חדשה – ילד, גור, אפרוח ופרח כך קורה גם בתוך נפש האדם. חלקי הנפש המקבילים לזכר ונקבה – האנימוס והאנימה באינטגרציה ביניהם – (הזיווג במישור הרוחני נפשי), מוביל להתחדשות וללידה מחדש. זהו תהליך האינדיבידואציה שיש והוא נחווה כזיווג מיני. אולם יש מיניות בלתי מודעת לאספקט הרוחני שבה, הנקשרת לתאוות בשרים ותענוג פיסי בלבד ללא מודעות על משמעותה הסמלית. עם זאת מיניות היא פעילות ארכיטיפית בעלת מימד רוחני אף אם המשתתפים בה אינם מודעים לכך.

יונג האיר (1954) את האספקט הסמלי שבמיניות באומרו "במקביל למודעות על דבר יחסי גבר ואישה מתקיימים יחסים בין האנימוס לאנימה" (para 422-424) ומוסיף: "זהו ארכיטיפ הנשואים המרובעים" (para 425) (בין ארבעת המשתתפים – הגבר, האישה, האנימוס והאנימה). בצורה זו סמליות האיחוד בין העיקרון הגברי (האנימוס) לבין העיקרון הנשי (האנימה) ובין הגבר לאישה מקבלת את מימד המסתורין – את החוויה הנומינוזית המרטיטה שמחייבת התייחסות גם במושגים סמליים ששיר השירים מבטא יפה כל כך. שירת אהבים זו שרה על סוד התשוקה והאהבה ובקשר הרומנטי בין גבר לאישה. דו-שיח האוהבים שהמשורר שם בפיהם נוגעים בעמקי הנפש של הקורא. השניים משתמשים במטאפורות הלקוחות מעולם הטבע לתאר האחד את השני. המטאפורות מעניקות את המימד הסמלי ליחסים ביניהם ומצביעים על מציאות שמעבר לקשרים המודעים ורומזות לעבר האלוהי – למישור המסתורין שאין מילים לתארו. האהבה היא סוד קסום, חידה שאינה פתורה, ששום הסבר פסיכולוגי אינו יכול להסבירה. שיר השירים נוגע בלבנו בגלל אופיו המיתולוגי. האוהבים נסחפים אל הלא מודע הקולקטיבי – למישור הזיווג בין האנימה לאנימוס – לארכיטיפ הנישואים המרובעים – נישואים פרטיים ונישואים סמליים – ארכיטיפיים. שולמית ושלמה הם סמל מכאן ארכיטיפ האוהבים. שמות האוהבים נגזרים מהפועל 'שלם'. שניהם שלמים ומשלימים זה את זה. המשמעות הכפולה של שמם כשם פרטי – שלמה ושולמית – וכשם מופשט – שלום, הופך אותם לסמלים עמוסים משמעויות במישור הפרטי כמו גם במישור הקולקטיבי. הם תמצית והתגלמות השלם, המאוחד – זיווג הניגודים. שלמי תודה לר' עקיבא על שלפי המסורת כלל את שיר

השירים במסגרת המקרא. אין זה משנה אם קוראים שירה זו כפשוטה או כסמל, שיר השירים מצביע על כך שאפשר לחוות את הזיווג בין איש לאישה גם כחויית העצמי – כאיחוד הניגודים. התוצאה היא תחושת שלמות ושלום עם העולם הפנימי ועם העולם הסובב אותנו. שיר השירים הפך בעיני היהדות הרבנית-מסורתית לסמל האהבה בין הבורא לכנסת ישראל, על כן טבעי שספר 'הזוהר' – ספר היסוד בקבלה, יפתח בפסוק משיר השירים: רבי חזקיה פתח כתיב "כשושנה בין החוחים". בזוהר חוזר ומודגש מוטיב אחדות האל בתוך הריבוי. בלשון פסיכולוגית - ארכיטיפ איחוד ההפכים, זיווג הניגודים, שולט בזוהר כמו בקבלה על כל הסתעפויותיה, על השינויים והדגשים השונים שחלו בה. יצחק לוריא שחי בצפת במאה ה-16 הנקרא 'הארי', שהתמקד בעיקר בקבלה המיתית, הוסיף והדגיש את המושג 'פרצוף' שנמצא כבר בזוהר. הוא הרחיב אותו לכלל תיאוריה המסבירה את העולם האלוהי דרך מושג זה. מבחינה פסיכולוגית זו האנשה של התהליכים המתרחשים באלוהות. במערכת הספירות המוקדמת ההאצלה האלוהית מתוארת במונחים מופשטים. מערכת זו של חמישה פרצופים היא אנטרופוצנטרית. ג. שולם רואה בכך התפתחות משמעותית ביותר במיסטיקה היהודית: "כשם שברור שסמלים אלה מצביעים על התבוננות מיסטית מעמיקה שהיא כמעט בלתי חדירה לחשיבה רציונאלית... כך אין להכחיש שסמלים אלה באופן כללי הם בעלי מרקם גולמי... תפיסת האדם כמיקרוקוסמוס של אלוהות חיה כמקרו-אנטרופוס לא התבטאה בבהירות כזו מעולם..." (9-268). ברור שג. שולם ראה בשימוש בכינויים אבא, אימא, בן ובת המתלווים לפרצופים מעין חומר גלם לעומת תפיסת האצלת הספירות האלוהיות האבסטרקטית.

חמשת הפרצופים מקבילים לחמש ספירות: כתר שנקרא 'אריך אנפין' (סבלני – מאריך אפו) עתיקא קדישא, סבא זקן לבן שער. 'חכמה ובינה' שהן ספירות עצמאיות נקראות אבא ואימא הנמצאות בזיווג מתמיד יולדות את הבן – ספירת תפארת הנקראת 'זעיר אנפין' (קצר רוח, קצר אף). ספירת מלכות נקראת ה'נוקבא', הבת והכלה של הבן. את פרצוף סבא אפשר לזהות עם האנרגיה היצירתית. מבחינה פסיכולוגית פרצוף אבא ופרצוף אימא הם דימויים ארכיטיפיים של האב הגדול והאם הגדולה. פרצוף הבן ופרצוף הבת תואמים את יכולת ההשתנות של האכיטיפיים. השימוש בכינויים המשפחתיים מצביעים על המשקל הרב שנתנה המחשבה הקבלית לאלמנט הנשי. הכנסת האלמנט הנשי למערכת האלוהית עונה, במידה מסוימת, לדרך המחשבה והמודעות העכשווית.

קפלן (1990) דן באינטראקציה בין הזכר לנקבה במסגרת תיאורית הפרצופים ומדגיש: "כפי שהאר" מתאר זאת קיים תהליך ארוך של חיזור או משחק מקדים בין אבא לאימא עד להולדתו של הבן, המתחיל בנשיקה – 'ישקני מנשיקות פיהו' (שיר השירים) ומתפתח להזדווגות... נשיקה היא ביטוי לאהבה". וממשיך קפלן ואומר: "בשביל המקובלים מסמלת

הנשיקה מפגש הרוח ברוח (הנפש) והזיווג עצמו מסמל את תמצית ההתמוססות המוחלטת של הגופות זו בזו" (105). הנשיקה היא מגע בין השפתיים והלשון, היא מפגש ראשון בין הגוף והנפש. התמוססות הגופות זו בזו היא ההתאחדות המיסטית שחלה באורגזמה. התחושה הנומינוזית שבחוויה זו מוסברת ע"י הקבלה בין הזיווג האנושי לזיווג האלוהי המתרחש בין זעיר אנפין – (תפארת) לבין הנוקבא (מלכות, בת, כלה).

ועוד אומר קפלן "אבא (חכמה) ואימא (בינה) מתאחדים ואימא הרה ללדת את זעיר אנפין (תפארת) נושאת אותו ברחמה ומטפלת בו. אז היא הרה בשניה הריון רוחני ולא פיס, שבו מתפתח מוחו – אישיותו, כמו גם את נקבת זעיר אנפין שהיא אחותו" (כלתו) (6-105). הריון ראשון יולד גוף והשני נפש - רוח, אחות והכלה – את האנימה. הוא שלם רק ביחד עם הנפש – האנימה – מלכות. זעיר אנפין ונוקבא הם אח ואחות אך בהתפתחותם הופכים לחתן וכלה. זה מה שנאמר בשיר השירים – "אחותי כלה". זעיר אנפין ונוקבא הם הדגם העליון לאדם האנושי. נישואי אח ואחות אסורים, זה גילוי עריות, האיסור דאוריתא.

אך מה שאסור לבני אדם בחיי היום יום אפשרי בעולם האצילות האלוהי שם מצויים הפרצופים והספירות כמו גם בעולם המיתוסים והגיבורים האגדיים. אדם אינו יכול להגיע למידת קדושה גבוהה כל כך כמו בזיווג המקודש בין זעיר אנפין לנוקבא. על כן נאסר עליו גילוי עריות על פי דין תורה. אברהם ושרה אח ואחות יכולים היו להינשא זה לזו כי הם גיבורי מיתוס או מקודשים בקדושה יתרה, תלוי בהשקפת העולם של הקורא. אך פירוש רש"י מסביר שהיה נוהג כזה אצל עמי הסביבה ואברהם היה עדיין עכ"ם.

יונג עמד על כך שבלא מודע הקולקטיבי קיים מוטיב זה בדימוי הארכיטיפי של זיווג הזכר – האנימוס והנקבה – האנימה (para 20,42). חלום על גילוי עריות הוא בעל משמעות רבה ומצביע על צורך של הנפש להטמיע את החלק המיני האחר: האנימה באנימוס או האנימוס באנימה ובדרך זו לאחד את חלקי הנפש השונים לכלל שלמות.

עולם האצילות כמו גיבורי שיר השירים יכולים להיחשב כדימויים ארכיטיפיים השייכים ללא מודע הקולקטיבי, וככאלה הם פועלים בתוכנו. במישור הסמלי, האלוהות חייה וקיימת בנו כמו גם האפשרות לאהוב. חוויית איחוד הניגודים בין אם היא בתחושת האלוהות המסטית ובין אם היא בזיווג המיני - באהבה אנושית היא שלב בדרך האינדיבידואציה.

אהבה ומיניות סובבות וחובקות את האספקט הסמלי של איחוד הניגודים. יונג הקדיש לכך ספר שלם – MYSTERIUM CONIUNCTINIS. אמנים, פילוסופים, משוררים ותיאולוגים חקרו את ארכיטיפ המיניות והאהבה ומהות האלוהות הקשורים זה בזה כמו במטבעות הלשון 'אהבה אלוהית' ו'אהבת האל'. על כן טבעי הדבר ששיר השירים ישמש כסמל וסמכות גם

במישור הדתי והמיסטי כמו גם במישור האנושי – פסיכולוגי.
מסתורין האהבה והזיווג בין קטבים מנוגדים הביא את יונג לאמירה זו: "אני רועד בפני
המשימה למצוא לשון שתוכל לתת ביטוי הולם לפרדוקס הבלתי פתור של האהבה. ארוס הוא
היוצר הבראשיתי, האב והאם של כל מודעות נעלה... שוב ושוב עמדתי בפני מסתורין האהבה
ומעולם לא הצלחתי להסביר מהי " (p. 353).

מאמר זה הופיע לראשונה באנגלית, תורגם ועובד ע"י יהודית רימר יחד עם המחבר.

Printed in 2005 in the "Journal of Jungian Theory and Practice, New York".